

УДК 141. 319.8: 323.1

DOI: <https://doi.org/10.52761/2522-1558.2021.16.11>

СВІТОГЛЯДНІ, ФІЛОСОФСЬКО-АНТРОПОЛОГІЧНІ ТА ІДЕОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ

Володимир САБАДУХА

*Івано-Франківський національний технічний
університет нафти і газу, кафедра суспільних наук,
вул. Карпатська 15, м. Івано-Франківськ, 76019, Україна,
e-mail: sn@nung.edu.ua
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-9208-2661>*

Досліджено світоглядні, філософсько-антропологічні та ідеологічні засади національної безпеки. Доведено, що проблеми у сфері національної безпеки пов'язані із зростанням хаосу в людській спільноті. Світоглядною причиною хаосу є пріоритет матеріального над духовним, а методологічним підґрунтям – концепт «кожна людина – особистість», який легітимізує право посередньої особистості на владу. Обґрунтовано, що світоглядною умовою подолання хаосу є пріоритет духовного над матеріальним, а методологічною основою – метафізична теорія особистості, стрижнем якої є світоглядний закон «особистість – первоначало буття». Підґрунтям національної безпеки в умовах парадигмальних змін в українському суспільстві є надання пріоритету духовному, організація суспільного життя за принципом: «Особистість – принцип буття» та ідеологія персоналізму.

Ключові слова: *національна безпека, національний інтерес, хаос, пріоритет духовного, ступені духовного розвитку людини, метафізична теорія особистості, ідеологія персоналізму.*

The article deals with the worldview, philosophical-anthropological and ideological principles of national safety. It proves that the national safety issues arise from the growth of chaos in the human society. The worldview reason for the chaos is the priority of the material over the spiritual, and the methodological basis is the concept of “every person is an individual”, legitimizing the mediocre person’s right to power and leadership. It grounds that the worldview condition to ride the chaos is the priority of the spiritual over the material, and the methodological basis refers to the metaphysical theory of personality, the centerpiece of which is the worldview law “Personality is the origin of being”. The foundation of national safety under the conditions of paradigmatic changes in the Ukrainian society is the priority of the spiritual, the organization of public life according to the principle: “Personality is the principle of being” and the ideology of personalism.

Key words: *national safety, national interest, chaos, priority of the spiritual, stages of spiritual development of a person, metaphysical theory of personality, ideology of personalism.*

Україна опинилася у стані світоглядного, морального, соціально-політичного, психологічного хаосу, що закономірно призвело до проблем у сфері національної безпеки (НБ). Аналізувати проблеми НБ – це значить з'ясувати причини хаосу. На рівні людської свідомості хаос проявляється як екзистенційний вакуум (В. Франкл), у суспільному житті – як інформаційні війни, психічні епідемії (К. Юнг), гібридний світо(без)порядок. Дехто вважає, що його причини полягають в особистих якостях політичних лідерів, утім дійсні причини значно глибші. Синонімом хаосу в соціальній філософії є поняття «криза». Проте поняття хаосу значно ширше й глибше, бо стосується не лише соціально-економічних, політичних, культурних, світоглядних, духовних засад буття, але й людини взагалі. Наявність хаосу свідчить про те, що українська спільнота не сформувала духовні та ідеологічні засади суспільного буття, що потребує цілісного осмислення.

Мета: сформулювати світоглядні, філософсько-антропологічні психологічні й ідеологічні засади НБ, що передбачає розв'язання таких завдань: по-перше, з'ясувати світоглядні причини хаосу та проаналізувати філософські концепції особистості, які обґрунтовують панування мас; по-друге, дослідити причини хаосу в політичному житті; по-третє, довести конструктивну роль національної ідеології у зміцненні національної безпеки.

Хаос є проблемою для сучасної світової, європейської й української спільноти, бо наявні спільні причини для їх виникнення. Проблема хаосу для української філософії ще не стала предметом ґрунтовного дослідження, а тому спиратимемося на аналіз зазначеної проблеми в європейській філософії. Опосередковано причини хаосу в людському суспільстві досліджували Ж. Бодріяр, М. Мамардашвілі, П. Сорокін, В. Табачковський, Е. Фромм. Так, наприклад, П. Сорокін причину хаосу вбачав у пануванні масової культури, що породжує тоталітарних лідерів¹, С. Московічі – у пануванні людини маси². Вважаємо, що ці причини притаманні й українському суспільству. З. Бауман безпосередньо пов'язує хаос із глобалізацією, яку тлумачить як «новий світовий безпорядок»³. Ідея соціального хаосу знайшла конструктивне дослідження у Ж. Бодріяра в концепції «кінець соціального». Кризу суспільного життя філософ вбачає у пануванні мас, посередньої людини, що

¹ Сорокін П. А. Человек. Цивилизация. Общество : пер. с англ. / общ. ред., сост. и предисл. А. Ю. Соколова. Москва : Политиздат, 1992, с. 427–429.

² Московічі С. Век толп. Исторический трактат по психологии масс. Пер. с фр. Москва : Центр психологии и психотерапии, 1998, с. 29, 50.

³ Бауман З. Индивидуализированное общество / пер. с англ., под ред. В. Л. Иноземцева. Москва : Логос, 2002, с. 44.

позначає поняттям *ніщо*⁴. Утім світоглядні та філософські причини хаосу залишилися поза увагою.

Вважаємо, що світоглядні причини хаосу пов'язані з пріоритетом матеріального. Негативний вплив матеріального на суспільне й людське життя визнають відомі європейські філософи. Установка на пріоритет матеріального пов'язана з несвідомим. Треба визнати, що людина ще не навчилася керувати своїм несвідомим, На жаль, до цього часу філософія і психологія не дали відповіді на це запитання. Якщо відповіді немає, то буття матиме стихійний характер, що закономірно вестиме до різних проявів хаосу. В європейському суспільстві й українському зокрема відбувається оргія матеріального, що призвело до втрати смислу буття. Зло й хаос починають панувати тоді, коли втрачається рівновага між матеріальним й духовним, що є наслідком втрати розуму⁵. Е. Фромм поглиблює ці роздуми: орієнтація на володіння матеріальними благами є смертоносною⁶ і доводить її зв'язок з якостями посередньої людини.

В українських реаліях пріоритету духовного немає альтернативи. Змінити пріоритет матеріального на пріоритет духовного – означає подолати панівне становище в суспільстві людини маси⁷. Зазначену думку конкретизував Любомир Гузар, зауваживши, що в Україні все робиться навпаки: спочатку економіка, а там – усе само собою стане прекрасно. Не стане. Ми матимемо добру економіку лише тоді, коли будемо мати морально здорових людей⁸.

Світоглядні засади буття суттєво впливають на формування ментальних якостей людини та формують відповідні концепції особистості, що легітимізують право певного типу людини на владу. Е. Фромм ставить світоглядний діагноз посередній людині: вона хвора на некрофілію, бо не любить життя і все живе⁹, а тому готова його знищити. Реагуючи на хаос людського буття, Е. Фромм пропонує людині жити за принципом *бути*: радість від служіння людям, а не від власності й влади, священним є життя, а не власність і влада; всеосяжна любов до життя; усвідомлення об'єктивності обмежень; відчуття своєї єдності з життям і відмова від підкорення та експлуатації природи; свобода в реалізації принципу *бути*, але не свавілля в реалізації принципів *мати* й *володіти*¹⁰. Осмислюючи запропонований зміст принципу *бути*, зауважимо, що це характеристики особистісного способу буття. Проте людство належним чином не відреагувало на ці світоглядно-метафізичні висновки, бо розміняло внутрішнє вдосконалення на комфорт. Це

⁴ Бодрийяр Ж. В тени молчаливого большинства, или Конец социального / пер. с фр. Н. В. Суловой. Екатеринбург: Изд-во Урал. ун-та, 2000. 96 с. URL: https://royallib.com/read/bodriyar_gan/v_teni_molchalivogo_bolshinstva_ili_konets_sotsialnogo.html#0 (Дата звернення: 03.04.2021).

⁵ Бодрийяр Ж. Прозрачность Зла. Москва: Добросвет, 2000, с. 158.

⁶ Фромм Е. Мати чи бути? : пер. з англ. Київ: Укр. письм., 2010, с. 89–90.

⁷ Сабадуха В. О. Метафізика суспільного та особистісного буття. Івано-Франківськ: ІФНТУНГ, 2019, с. 92–110.

⁸ Три дороги: Бесіди Блаженнішого Любомира Гузара з журналістами / Упор. К. Щоткіна. Львів: Друкарські куншти, 2013, с. 16.

⁹ Фромм Э. Анатомия человеческой деструктивности. Москва: ЛСТ-ЛТД, 1998, с. 381–382, 482–483.

¹⁰ Фромм Е. Мати чи бути? : пер. з англ. Київ: Укр. письм., 2010, с. 182–184.

призвело до парадоксальної ситуації: все є, але не має нічого; є матеріальний комфорт, а немає смислу життя, що В. Франкл охарактеризував як екзистенційний вакуум.

Філософсько-антропологічні причини хаосу були відомі ще Конфуцію, Платону, Аристотелю, християнським мислителям: (Г. Богослову, А. Августину, Т. Аквінському), а також І. Канту, Й. Фіхте, Г. Гегелю, Ф. Шеллінгу, Ф. Ніцше та іншим християнським та світським філософам, які звертали увагу на фундаментальні недоліки того типу людини, який і сьогодні продовжує перебувати при владі, але, водночас, вказували механізми подолання хаосу. Згадані філософи виокремлювали ступені духовного розвитку людини: тілесна (земна), посередня (зовнішня, душевна) і особистість (внутрішня, духовна) людина¹¹. У християнстві ця концепція дістала назву онтологічних ступенів буття, згідно з якою носієм хаосу є посередня людина, а поняття особистості означає вищий ступінь інтелектуальної й духовної досконалості людини.

В історії філософії посередня людина отримала такі назви: *хам* (Старий Заповіт), *старозавітна, мертва людина* (К. Тертуліан), *зовнішня людина* (Плотин, християнство), *Антихрист* (християнство, В. Соловйов), *Сатана* (християнство, Е. Фромм, М. Руденко), *ніщо* (Ж. Бодріяр, І. Копинський). Зазначені мислителі усвідомлювали, що носієм соціально-політичного, правового й духовного хаосу є посередня людина. Для подолання хаосу в християнстві був сформульований закон: «Особистість – субстанція буття». Цей закон був відбиттям людської потреби мати антрополого-метафізичний абсолют, який, відповідно до онтологічних умов буття, набув релігійного обґрунтування у символі Бога. (Для довідки зауважимо, що зазначена закономірність була усвідомлена в усіх світових релігіях, тобто релігійні мислителі чітко розуміли, що пріоритет у суспільстві і влада у державі має належати духовно досконалішій людині – особистості, яка здатна діяти в інтересах суспільства й дотримуватися моральних норм. Особистість була визнана Істиною буття¹². Метою цієї концепції було відсторонення посередньої людини від влади, бо вона не мала відповідного духовного потенціалу. Безумовно, реалізація Церквою цього закону мала певні недоліки, але розрізнятимемо сам принцип та його реалізацію, маючи на увазі, що будь-яка теорія в чистому вигляді не може бути втілена в життя).

Філософи епохи Просвітництва та Великої французької революції під впливом нових соціально-політичних умов та колективного несвідомого, яке відображало погляди нового володаря світу, – буржуазії, формують концепцію, точніше ціннісне судження: «кожна людина – особистість»¹³. Це всім сподобалось, навіть більшості філософів, адже всі відразу і без будь-яких

¹¹ Сабадуха В. О. Метафізика суспільного та особистісного буття. Івано-Франківськ : ІФНТУНГ, 2019, с. 167–221.

¹² Сабадуха В. О. Метафізика суспільного та особистісного буття. Івано-Франківськ : ІФНТУНГ, 2019, с. 172–190.

¹³ Сабадуха В. О. Метафізика суспільного та особистісного буття. Івано-Франківськ : ІФНТУНГ, 2019, с. 202–210.

зусиль стали особистостями. З часом це уявлення стало теоретичним підґрунтям гуманізму. Дійсно, цей підхід необґрунтовано абсолютизував духовну рівність людини. З цього приводу Ф. Ніцше зауважить, що цей принцип є відбиттям «безглуздя більшості»¹⁴. У контексті екзистенційному, комунікативному до кожної людини треба ставитися як до особистості. Проте у контексті сутності слід виокремлювати ступені духовного розвитку.

Під впливом концепту «кожна людина – особистість» почалося спотворення дійсності й перш за все людської сутності. Цей підхід ототожнив сутність й існування: кожна людина стала сутністю – особистістю. Ця концепція надала світоглядне, філософське й моральне право посередній людині претендувати на владу. Утім, цей тип людини перебуває під тиском несвідомого, що є причиною орієнтації на матеріальне. Незважаючи на нестачу інтелектуального й духовного потенціалу, посередня людина продовжує керувати світом, точніше призвела його до гібридного світо(без)порядку – хаосу. З цього приводу Е. Фромм зауважив, що ми живемо в царстві Сатани¹⁵. Нагадаємо, що внутрішню порожнечу панівного типу людини М. Гайдеггер наприкінці 20-х рр. ХХ ст. охарактеризує поняттям *Ніщо*.

Отже, концепт «кожна людина – особистість» є філософським підґрунтям панування в соціально-політичному житті посередньої людини, що поступово приводило до зростання хаосу в суспільстві. Тоталітарні лідери маніпулюють свідомістю мас, не цураючись будь-якої брехні, аби прийти до влади. З цього приводу А. Камю в образній формі висловився, що нащадки Каїна не просто панують, а торжествують¹⁶. Тоталітарне суспільство є прикладом несправжнього суспільного устрою. Тоталітарні ідеології допомагають відтворювати спотворені цінності, що опановують свідомістю і людина живе у царстві тіней (Платон). Утім у демократичному суспільстві людина це робить за власною волею, погоджуючись жити в химерному світі псевдореальності – симулякрів. Результат? Вона деградує й перетворилася на об'єкт: «*Маса є чистим об'єктом, себто тим, що зникло з обр'ю <...> історії*»¹⁷.

Панування мас у соціально-політичному житті призвело до деградації політики й політиків. Негативні тенденції в політиці Ж. Бодрійяр пов'язує з ідеями Мак'явеллі, а саме: деградація політики є наслідком не лише абсолютизації засобів та ігноруванням моралі, а, найголовніше, є результатом маніпулювання цілями¹⁸. Виявлені Бодрійяром, Фроммом закономірності яскраво проявляються в останні роки і в Україні. Політики реалізують цілі

¹⁴ Ніцше Ф. По той бік добра і зла. *По той бік добра і зла. Генеалогія моралі* / пер. з нім А. Онишко. Львів: Літопис, 2002, с. 93.

¹⁵ Фромм Е. Мати чи бути? : пер. з англ. Київ : Укр. письм., 2010, с. 70.

¹⁶ Камю А. Бунтующий человек. Философия. Политика. Искусство : пер. с фр. Москва : Политиздат, 1990, с. 143.

¹⁷ Бодрійяр Ж. Фатальні стратегії / пер. з фр. Л. Кононовича. Львів : Кальварія, 2011, с. 93.

¹⁸ Бодрійяр Ж. В тени молчаливого большинства, или Конец социального / пер. с фр. Н. В. Суловой. Екатеринбург: Изд-во Урал. ун-та, 2000. 96 с.
URL: https://royallib.com/read/bodriyar_gan/v_teni_molchalivogo_bolshinstva_ili_konets_sotsialnogo.html#0
(Дата звернення: 03.04.2021).

олігархів, маніпулюють психікою й свідомістю людини, що призводить до хаосу й деградації суспільства. Спрошені цілі сформували масову людину, яка не вміє критично мислити, не здатна бути свідомим суб'єктом суспільного життя. Панування соціальних цілей веде до примітивізації людини, панування матеріалістичної світоглядної орієнтації. Так утворилося замкнене коло: маса прагне виключно матеріальних благ, а світоглядна установка на пріоритет матеріального розширює коло його прихильників. Подолати це коло взаємної нездатності до критичного й конструктивного мислення та хаосу можна лише шляхом переосмислення світоглядних засад суспільного буття, відродженням принципу духовної ієрархії та впровадженням телеологічної детермінації (Н. Гартман): треба визнати пріоритет духовного й сформулювати для людини цілі, які виходять за межі існування.

На наш погляд, метафізична теорія особистості суттєво поглиблює уявлення про людську сутність. Припускаємо, що на поставленні запитання дає відповіді метафізична теорія особистості, яка доводить, що людина у процесі свого духовного становлення проходить такі ступені зростання: залежна особистість (спонукається стимулом безпосередніх потреб), посередня особистість (керується мотивом вигода й влади), зріла особистість (спонукається інтересом суспільства), геній (спонукається ідеалами Істини, Добра й Краси). Теорія стверджує, що так званий гуманістичний концепт «кожна людина – особистість» не відповідає людській сутності, а є ціннісним судженням, утім не відмінняє цей концепт, а включає його в себе у знятому вигляді¹⁹.

Філософською причиною хаосу є те, що філософія перейшла червоні лінії, закреслила принцип ієрархії і сформулювала концепт: «кожна людина – особистість», який наклав табу на дослідження людської сутності. На основі цього принципу посередня людина отримала легітимне право на владу. Задамо запитання: чому людина відвертається від власної сутності? Замислюючись над цим питанням, В. Табачковський зауважив, що людина схильна до неадекватного розуміння власної сутності²⁰. Людина, яка нездатна до адекватного сприйняття себе, творитиме хаос. А тому висновок В. Табачковського: «*Все дійсне нерозумне, все нерозумне дійсне*»²¹ є достатньо обґрунтованим визнанням наявності хаосу в людській спільноті. Так, пересічна людина тяжіє до спрощеного сприйняття себе, а де філософи, які мають діяти під контролем чистого розуму й усе називати своїми іменами: «Хто є хто»? і «Що є що»? А тому виникає доленосне питання: «Чи здатна сучасна людина подивитися в „дзеркало” і побачити та визначити власну сутність?»

¹⁹ Сабадуха В. О. Метафізика суспільного та особистісного буття. Івано-Франківськ : ІФНТУНГ, 2019, с. 297–323.

²⁰ Табачковський В. Г. Полісутнісне homo: філософсько-мистецька думка в пошуках «неевклідової рефлексивності». Київ : Парапан, 2005, с. 189.

²¹ Табачковський В. Г. Полісутнісне homo: філософсько-мистецька думка в пошуках «неевклідової рефлексивності». Київ : Парапан, 2005, с. 190.

Україну охопило панування посередньої людини. Що може врятувати українську націю від самознищення? У чому полягає небезпека панування посередньої людини? Вона не просто нездатна до конструктивного розв'язання проблем, вона навпаки своєю діяльністю створює проблеми. Вважаємо, що пора відродити концепцію Конфуція «виправлення імен»: назви речей мають відповідати своїй сутності, тобто реальність має бути під контролем сутності. Що було підґрунтям і надавало Конфуцію підстави до його концепції? Він знав ієрархічну природу людини: є ница людина, посередня й шляхетна (людина обов'язку)²².

Ситуація, коли назви не відповідають сутності означає, що люди живуть у суспільстві, сутність якого прихована за несправжніми назвами. Ми начебто усвідомлюємо, що то підробки, оманливі копії справжніх речей. Проте, знаючи це, людина своїми діями визнає їх і вступає з ними у взаємодію, як зі справжніми. Цими діями людина включається в механізми функціонування облудного світу як його гвинтик. Але для несправжнього соціуму, це як раз і потрібно, щоб людина лише подавала знаки: брала участь у заходах, які проводить влада, виступала, аплодувала тощо. Подвоєння світу призводить до роздвоєння людської свідомості: поряд із знаннями про справжній світ виникає викривлений дублікат і свідомість охоплює хаос. Людина починає орієнтуватися на брехливі копії і своїми діями перетворює себе із особистості на залежну або посередню людину. Підкреслимо, що сутнісно різняться не лише ці два світи – реальний і його копія. Люди, які живуть і розвиваються в реальному світі, сутнісно відрізняються від тих, хто поєднав своє життя з існуванням світу спотворених копій – симулякрів. З позиції метафізичної теорії особистості людина, приймаючи світ симулякрів, перетворюється у пристосованця, холоуя, хама, раба – Ніщо.

Наведемо приклади симулякрів: Верховна Рада – не Верховна Рада, депутат – не депутат, голова сільради – не голова, професор – не професор, учитель – не вчитель, а здебільшого їхні спотворені копії. Подальше логічне узагальнення дає невтішний висновок: «Президент – не Президент», але й «громадянин не громадянин». Будемо вимогливі до себе: ми як виборці, виступаємо водночас у двох ролях: слуги влади і її творці. Український громадянин далеко не завжди чесний у стосунках із владою, бо участь в управлінні, як правило, обмежує вкиданням бюлетеня в урну. Громадяни України не стали суб'єктами свідомої діяльності. Отож своєю громадсько-політичною діяльністю ми легітимізуємо і легалізуємо владу посередньої людини, а водночас стаємо творцями хаосу. Українське суспільство перебуває у рабсько-пристосованській реальності, але при тому держава має назву – «демократична». Ми, видаючи з себе носіїв демократії, породили країну, що імітує з себе демократичну державу. У нашому знеособленому суспільстві більшість громадян не може відрізнити сутність від маніпуляцій і шоу, частина

²² Конфуцій. Уроки мудрости : Сочинения. Москва : Эксмо. Харьков : Фолио, 2005, с. 107, 114.

погодилася з таким станом справ, утім як критичної маси активних і зрілих особистостей бракує. Але найгірше те, що ми не вчимося на помилках.

Узагальнюючи наведені роздуми, зазначимо, що філософською причиною соціально-політичного хаосу, а відтак зниження рівня національної безпеки є неадекватні уявлення про людську сутність: «кожна людина – особистість». Людина є Людиною (розумій, особистістю) тоді, коли вона орієнтується на Істину. Концепт «кожна людина – особистість» став запереченням Істини, бо легітимізував право посередньої людини на владу. Ставши частиною нашої свідомості, цей концепт спотворив її. Під впливом цього концепту людина виявилася нездатною сприймати як саму себе, так і дійсність, що яскраво показали останні президентські й парламентські вибори в Україні. Парламентські, прем'єрські, президентські крісла з позиції метафізичної теорії особистості мають належати не зекам, шоуменам, а особистостям. Не знаючи цієї закономірності, або ігноруючи її людина стає творцем хаосу і знищує для себе й інших можливість *бути* особистістю.

Чому українці не хочуть прийняти правду про себе? Концепція чотирьох ступенів духовного розвитку ніби дзеркало показує людині всю правду про неї, а саме, що вона живе в самообмані. Людина втікає від пізнання себе і занурюється у внутрішній хаос. Самообман має місце як на рівні окремої людини, так і внутрішньодержавному й призводить до зовнішніх маніпуляцій і брехні.

Посередня людина залишається безсилою перед власним несвідомим, а тому свій внутрішній хаос переносить на соціум і світ загалом. Очевидно, що знеособлене суспільство себе вичерпало. Панівний тип людини не здатний думати з позиції національних інтересів, бо спрямований на діяльність з позиції власної вигоди. Чи можна подолати механізми психологічного самозахисту? Можна, але потрібна універсальна Істина. Утім, держава, керована посередньою людиною фільтрує, які ідеї пропускати до суспільної свідомості, а які залишати прихованими. Панівний тип людини не допускає до суспільної свідомості правди про духовну сутність людини. Чому? Якщо це знання оволодіє суспільною свідомістю, то закінчиться епоха панування посередньої людини. Тому «герой нашого часу» обрав шлях: краще хаос, гібридний світо(без)порядок ніж втрата влади. Якщо українці не хочуть загинути як нація, то мають зробити «ставку» на формування у людини особистісного начала. Ми маємо знайти мужність і перемогти в собі знеособлене начало, вийти на рівень особистісного буття й сформувати нову систему світоглядних орієнтацій та первоначал суспільного буття.

Вважаємо, що подолати хаос сприятиме філософський й релігійний персоналізм. Так, філософський персоналізм говорить: «Особистість – первоначало буття»²³, а релігійний персоналізм стверджує: «Бог – це буття». Філософське твердження, що особистість – це найвища форма буття та християнська істина: Бог – це досконале буття, у певному контексті, постають

²³ Сабадуха В. О. Метафізика суспільного та особистісного буття. Івано-Франківськ : ІФНТУНГ, 2019, с. 596–605.

тотожними, що надає підґрунтя для співпраці персоналістів різних світоглядних напрямів та держав. У цьому вбачаємо спорідненість філософського й релігійного персоналізму. Підсумовуючи надбання українського персоналізму, Р. Горбань зауважує, що його специфікою є орієнтація не на зовнішній світ, а на внутрішню сутність людини, яку визначає як софійно-кордоцентричний персоналізм²⁴. Філософ доводить творчий потенціал персоналізму в порівнянні з іншими напрямками європейської думки.

Узагальнення Р. Горбаня щодо ролі й значущості персоналізму в умовах зростання хаосу вимагають зробити висновок, що проблема вдосконалення людського буття постала перед усіма європейськими націями. Філософський і християнський персоналізм – це відповідь на виклики, які створила посередня людина, реалізуючи пріоритет матеріального. Ці роздуми Р. Горбаня свідчать про фундаментальний зміст персоналізму, що дозволяє стверджувати про його конструктивний потенціал.

Метафізична теорія особистості руйнує механізми психологічного захисту, які вибудовує людина у своїй свідомості. Дійсне знання вимагатиме від людини відмовитися від механізмів психологічного самозахисту, концепту «кожна людина – особистість» і стати справжньою особистістю. Вирватися з полону «гуманістичного» концепту «кожна людина – особистість» важко, проте можливо, що яскраво продемонстрували українські Майдани. Отже, істина реально існує! Але вона, на жаль, не набула філософського осмислення й узагальнення. Чому? Філософи відмовилися від принципу духовної ієрархії та концепції онтологічних ступенів буття, а тому втратили інструментарій для розуміння себе й світу. Так, неадекватне розуміння людської сутності («кожна людина – особистість») стало причиною хаосу. Світоглядно-філософські помилки надзвичайно дорого коштують, а тому філософи мають набратися мужності і показати людству шлях до особистісного буття.

Закон «особистість – первоначало буття» утворить соціально-філософські засади національної безпеки. Кожен про кожного, й зокрема про себе, все знатиме, бо отримає критерій: «Хто є хто?» і «Що є що?» За допомогою цього закону суспільство зможе контролювати процес обрання / призначення на посади тих, хто дійсно здатний діяти відповідно до інтересів суспільства. Треба нарешті усвідомити: особистість є позачасовою істиною, тобто незмінною основою суспільного буття – його сутністю, а значить первоначалом і умовою подолання хаосу. Свідома частина суспільства має зосередитися на формуванні в суспільстві критичної маси особистостей.

Україна має всі необхідні ресурси для того, щоб бути успішною державою і створити умови для самореалізації людини. Але насправді ми є найбільш бідною європейською державою. Чому? Пріоритет у державі належить посередній людині, яка керується власною вигодою і такими діями знищує державу. Тому об'єктивною потребою суспільства є усвідомлення ідеї особистості і підняття її на рівень національного інтересу. Національний

²⁴ Горбань Р. А. Шляхи розвитку персоналістичної думки в країнах євроатлантичного регіону. Польська версія: Чеслав Бартнік: монографія. Київ : Білий Тигр, 2019, с. 104–105.

інтерес має охоплювати не лише територію, забезпечувати належний рівень життя, освіти, охорони здоров'я. На сьогодні найбільш важливою є проблема утворення умов для особистісної самореалізації. Привабливість і дієвість цієї установки може стати підґрунтям для людей із різною політичною, релігійною й культурною орієнтацією. Національний інтерес має охоплювати всі аспекти життєдіяльності людини й нації: екологічний, економічний, політичний, правовий, моральний, культурний, світоглядний і духовний.

Інтерес – це не лише соціально-філософська категорія, що відображає усвідомлення (суб'єктивізацію) об'єктивних потреб людини, суспільства й держави, але й метафізичне поняття, що стосується духовної потреби людини у самовдосконаленні. Національний інтерес із позиції концепції особистісного буття полягає в тому, що держава має забезпечувати пріоритет особистісного начала над знеособленим. Стрижнем національного інтересу є створення належних умов для реалізації потреби людини у самореалізації до рівня зрілої особистості та формування у суспільстві особистісного начала. Отже, національний інтерес є, з одного боку, соціально-політичною передумовою самореалізації, а з іншого, – його творення має бути внутрішньою, духовною, потребою людини. Національний інтерес – це не лише підґрунтя самореалізації людини, але й механізм її інтеграції до нації²⁵.

На значущості особистості у реалізації національних інтересів наполягає В. Горбулін, зауважуючи, що прогрес у сучасних умовах визначається не природними чи фінансовими ресурсами, а духовним та інтелектуальним розвитком людини²⁶. Без філософського осмислення цієї проблеми і реального політичного, правового, конституційного її забезпечення українська нація не зможе подолати парадигмальну кризу, в якій вона опинилася в результаті діяльності посередньої людини.

Наведені роздуми дозволяють розмежувати інтерес та вигоду. Нерозуміння цих відмінностей призводить до підміни понять. Для реалізації своєї вигоди посередня людина маніпулює словами, тобто свідомо творить зло. Маючи на увазі власну вигоду, політики, державні діячі й представники бізнесу говорять про національні інтереси. Тим само вони нівелюють об'єктивний зміст поняття «інтерес» й ошукують громадян.

Сформувалася думка, що основним суб'єктом, який має гарантувати національні інтереси, – це держава, утім насправді в Україні такого не відбувається. Чому? А тому, що, з одного боку, не визначено зміст національних інтересів, а з іншого, – державні службовці й діячі не здатні спонукатися національними інтересами. Іншим суб'єктом, який має забезпечувати реалізацію національних інтересів, є громадянське суспільство. У найкращому варіанті держава й громадянське суспільство мають разом цілісно осмислювати і реалізовувати національні інтереси. Проте ані в першому, ані в другому випадках особистість не вважають суб'єктом

²⁵ Сабадуха В. О. Національний інтерес та державна ідеологія як умови конституювання української нації. *Актуальні проблеми філософії та соціології*. 2021. Вип. 30, с. 62.

²⁶ Горбулін В. П. Через роки, через відстані... Держава та особистість. Київ : Саміт-Книга, 2006, с. 42.

національних інтересів. Значущість національного інтересу дозволяє стверджувати, що він є реальним критерієм ступеня професійного, соціально-політичного й духовного розвитку людини, державного діяча, політика і може дати досить чітку й однозначну відповідь на запитання: «Хто цей діяч за своїм професійним, інтелектуальним, духовним потенціалом й політичною позицією?»

Важливою умовою осмислення й реалізації національних інтересів є національна ідеологія. Національні інтереси постають стрижнем національної ідеології та самосвідомості нації. Відсутність чітко сформульованого національного інтересу та національної ідеології дозволяє окремим державним структурам, діячам та політичним лідерам безкарно діяти всупереч національним інтересам. Для подолання суперечностей між національним інтересом та вигодою окремих соціальних груп має бути сформульована національна державна ідеологія. Вважаю, що на роль такої ідеології може претендувати ідеологія персоналізму, яка здатна накреслити нові виміри людського буття. З одного боку, вона наближає політику до людини, а з іншого, – ставить політику й політиків під контроль громадянського суспільства та робить потребу самоактуалізації нормою соціально-політичного життя.

Ідеологія персоналізму є формою національної самосвідомості, а за змістом – сукупністю філософських, моральних, політичних принципів, скерованих на формування в громадянина особистісної позиції, яка конкретизується в його здатності бути спонукуваним національним інтересом як власним, бути активним суб'єктом політичного, громадського й культурного життя. Із соціально-політичної позиції ідеологія персоналізму – це філософія міри у відносинах між різними суб'єктами соціально-політичної діяльності, а тому може бути підґрунтям розбудови суспільства нового типу – особистісного, що здатне узгоджувати суперечності між різними суб'єктами діяльності на основі національних інтересів та принципу солідарності.

Отже, ідеологія персоналізму конкретизує ідеї філософського й релігійного персоналізму й доводить, що лише особистість здатна діяти з позиції національних інтересів. Ідеологія персоналізму має всі підстави для позитивного сприйняття. По-перше, вона не заперечує ідеї гуманізму. По-друге, не суперечить християнській ідеї особистості як досконалої людини, яка прагне вдосконалення як для себе, так і для суспільства. По-третє, відкриває шлях тим, хто здатний діяти в інтересах держави й суспільства, і навпаки, закриває тим, хто використовує державу й владу як засіб збагачення. По-четверте, відповідає українській філософській і соціально-політичній традиції, що орієнтувалася на формування досконалої людини²⁷. Отже, національні інтереси, національна ідеологія мають одну мету – формування в людині й суспільстві особистісного начала, підвищення рівня національної безпеки.

²⁷ Сабадуха В. О. Метафізика суспільного та особистісного буття. Івано-Франківськ : ІФНТУНГ, 2019, с. 513–516.

Перед національним інтересом політичні партії мають забувати про партійну вигоду. Саме вигода не дозволяє політичним партіям діяти з позиції національного інтересу і займати послідовну державницьку позицію. Національний інтерес у поєднанні з національною ідеологією мають бути єдиним спонуканням для державних діячів, політичних партій, а громадські активісти мають ретельно стежити за тим, як вони дотримуються національного інтересу у своїй діяльності.

Фахівці у сфері НБ визнають, що стосовно розуміння змісту поняття «національна безпека» в літературі не має єдності²⁸. Для виявлення системоутворювальних чинників національної безпеки О. Дзьобань звертається до системного підходу і стверджує, що таким чинником є національний інтерес.

На відміну від О. Дзьобаня, В. Горбулін виокремив три складові НБ: національні цінності, національні інтереси й національні цілі, які запропонував сприймати у формі трикутника. Конститутивним елементом НБ постають національні цінності, які є найстабільнішим елементом життєдіяльності нації²⁹. Вважаємо, що В. Горбулін справедливо підняв проблему особистості на рівень НБ, зазначивши: особистість є її об'єктом, а держава – суб'єктом³⁰. Уточнімо ці роздуми: особистість є і об'єктом, і суб'єктом. Гібридна війна наочно демонструє, що субстанцією держави є громадяни, які не на словах, а насправді самовіддано її захищають, мають людську гідність, національну самосвідомість, чітко дотримуються норм моралі, своїх прав і обов'язків та ціною свого життя відстоюють їх, сприяючи громадянському миру, злагоді в суспільстві. Розвиваючи цю ідею, пропонуємо в центр трикутника поставити особистість, яка є уособленням національних інтересів, національних цінностей й національних цілей.

Говорячи про національну безпеку, В. Горбулін наголошує на такому важливому моменті: суспільство має сформулювати критерії щодо здійснення «селекційного відбору» на державні посади, щоб не допускати до влади непорядних людей³¹. В. Горбулін доводить, що суспільство має підвищити вимоги не лише до професійного й інтелектуального рівня можновладців і політиків, але й до рівня їх моралі, але з певним боєм визнає, що у державі ще не сформувалася політична еліта. Політики мають орієнтуватися не на боротьбу за владу, а на розвиток держави³².

У теорії і на практиці виокремлюють зовнішній та внутрішній аспекти НБ. Зовнішня безпека – це захищеність від зовнішніх загроз. Цю небезпеку не варто розуміти лише як військову загрозу. Зовнішня небезпека може бути також пов'язана з небезпекою для національних цінностей (культури, мови, традицій). Внутрішню небезпеку пов'язують із розбалансуванням суспільних

²⁸ Дзьобань О. П. Національна безпека України: концептуальні засади та світоглядний сенс : монографія. Харків : Майдан. 2007, с. 44.

²⁹ Горбулін В. П. Через роки, через відстані... Держава та особистість. Київ : Саміт-Книга, 2006, с. 41.

³⁰ Горбулін В. П. Через роки, через відстані... Держава та особистість. Київ : Саміт-Книга, 2006, с. 41.

³¹ Горбулін В. П. Через роки, через відстані... Держава та особистість. Київ : Саміт-Книга, 2006, с. 273.

³² Горбулін В. П. Через роки, через відстані... Держава та особистість. Київ : Саміт-Книга, 2006, с. 274–275.

відносин, що є результатом помилок у внутрішній політиці. Найбільшу загрозу для НБ становить внутрішня небезпека. Як правило, зовнішні вороги починають розхитувати націю зсередини. «Суб'єктом» внутрішньої небезпеки є посередня особистість, у якої немає здібностей спонукатися національним інтересом, але є нестерпне бажання мати владу й вигоду. Пріоритетне становище посередньої людини небезпечне тим, що воно призводить до зниження рівня моралі в суспільстві, формується клімат розчарування, настає масова деморалізація, зневіра – хаос. Підкреслимо, що посередня особистість зацікавлена у деградації людини, перетворенні її на одновимірну істоту – споживача. Цей висновок підтверджує сучасна історія суспільства споживання.

Підсумовуючи зауважимо, що НБ є метасистемним поняттям, яке охоплює світоглядні, філософсько-антропологічні та ідеологічні аспекти буття нації. Розбалансування між цими структурами призводить до внутрішнього й зовнішнього хаосу. Важливим аспектом національної безпеки є світоглядна орієнтація: пріоритет матеріального має бути змінений на пріоритет духовного. У сукупності це приведе до пріоритету особистості в усіх сферах життя. Зміна пріоритету матеріального на духовне призведе до обмеження влади посередньої людини. Філософською причиною, що загрожує НБ, з одного боку є відсутність у суспільстві визначених первоначал суспільного буття, з іншого, – неадекватні уявлення про людську сутність. Це призвело до того, що в суспільстві пріоритет належить посередній людині, яка прагне до влади, але не має відповідного інтелектуального, культурного, морального потенціалу спонукатися національним інтересом. Наявність національного інтересу та національної ідеології є складовими національної безпеки, а особистість є суб'єктом національного інтересу та національної ідеології. Утім особистість є суб'єктом і НБ, тобто особистість є дійсно первоначалом нації, громадянського суспільства й держави – субстанцією буття. Безумовно, національна безпека є динамічною системою, але особистість є її незмінним осереддям. Отже, метою національної безпеки є формування у людині й суспільстві особистісного начала.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бауман З. Индивидуализированное общество / пер. с англ., под ред. В. Л. Иноземцева. Москва : Логос, 2002. 390 с.
2. Бодрийяр Ж. В тени молчаливого большинства, или Конец социального / пер. с фр. Н. В. Суловой. Екатеринбург: Изд-во Урал. ун-та, 2000. 96 с. URL: https://royallib.com/read/bodriyar_gan/v_teni_molchalivogo_bolshinstva_ili_konets_sotsialnogo.html#0 (Дата звернення: 03.04.2021).
3. Бодрийяр Ж. Прозрачность Зла. Москва : Добросвет, 2000. 258 с.
4. Бодрийяр Ж. Фатальні стратегії / пер. з фр. Л. Кононовича. Львів : Кальварія, 2011. 192 с.
5. Горбань Р. А. Шляхи розвитку персоналістичної думки в країнах євроатлантичного регіону. Польська версія: Чеслав Бартнік: монографія. Київ : Білий Тигр, 2019. 570 с.
6. Горбулін В. П. Через роки, через відстані... Держава та особистість. Київ : Саміт-Книга, 2006. 306 с.

7. Дзьобань О. П. Національна безпека України: концептуальні засади та світоглядний сенс : монографія. Харків : Майдан, 2007. 284 с.
8. Камю А. Бунтующий человек. Философия. Политика. Искусство : пер. с фр. Москва : Политиздат, 1990. 415 с.
9. Конфуций. Уроки мудрости : *Сочинения*. Москва : Эксмо. Харьков : Фолио, 2005. 958 с.
10. Московичи С. Век толп. Исторический трактат по психологии масс. Пер. с фр. Москва : Центр психологии и психотерапии, 1998. 480 с.
11. Ніцше Ф. По той бік добра і зла. *По той бік добра і зла. Генеалогія моралі* / пер. з нім А. Онишко. Львів: Літопис, 2002. С. 7–184.
12. Сабадуха В. О. Метафізика суспільного та особистісного буття. Івано-Франківськ : ІФНТУНГ, 2019. 647 с.
13. Сабадуха В. О. Національний інтерес та державна ідеологія як умови конституювання української нації. *Актуальні проблеми філософії та соціології*. 2021. Вип. 30. С. 60–66.
14. Сорокин П. А. Человек. Цивилизация. Общество : пер. с англ. / общ. ред., сост. и предисл. А. Ю. Согамонов. Москва : Политиздат, 1992. 543 с.
15. Табачковський В. Г. Полісутнісне homo: філософсько-мистецька думка в пошуках «неевклідової рефлексивності». Київ : Парапан, 2005. 432 с.
16. Три дороги: Бесіди Блаженнішого Любомира Гузара з журналістами / Упор. К. Щоткіна. Львів : Друкарські куншти, 2013. 120 с.
17. Фромм Э. Анатомия человеческой деструктивности. Москва : ЛСТ-ЛТД, 1998. 672 с.
18. Фромм Е. Мати чи бути? : пер. з англ. Київ : Укр. письм., 2010. 222 с.

REFERENCES

1. Bauman Z. Yndyvydualyzyrovannoe obshchestvo / per. s anhl., pod red. V. L. Ynozemtseva. Moskva: Lohos, 2002. 390 s.
2. Bodryiia Zh. V teny molchalivoho bolshynstva, yly Konets sotsyalnogo / per. s fr. N. V. Suslovoi. Ekaterynburh: Yzd-vo Ural. un-ta, 2000. 96 s. URL: https://royallib.com/read/bodriyar_gan/v_teni_molchalivogo_bolshinstva_ili_konets_sotsialnogo.html#0 (Data zvernennia: 03.04.2021).
3. Bodryiia Zh. Prozrachnost Zla. Moskva: Dobrosvet, 2000. 258 s.
4. Bodriiar Zh. Fatalni stratehii / per. z fr. L. Kononovycha. Lviv : Kalvariia, 2011. 192 s.
5. Gorban R. A. Shliakhy rozvytku personalistychnoi dumky v krainakh yevroatlantychnoho rehionu. Polska versiiia: Cheslav Bartnik: monohrafiia. Kyiv : Bilyi Tyhr, 2019. 570 s.
6. Horbulin V. P. Cherez roky, cherez vidstani... Derzhava ta osobystist. Kyiv : Samit-Knyha, 2006. 306 s.
7. Dzoban O. P. Natsionalna bezpeka Ukrainy: kontseptualni zasady ta svitohliadni sens : monohrafiia. Kharkiv : Maidan. 2007. 284 s.
8. Kamiu A. Buntuiushchyi chelovek. Fylosofyia. Polytyka. Yskusstvo : per. s fr. Moskva : Polytyzdat, 1990. 415 s.
9. Konfutsyi. Uroky mudrosty : Sochyneniya. Moskva : ЭКСМО. Kharkov : Folyo, 2005. 958 s.
10. Moskovychy C. Vek tolп. Ystorycheskyi traktat po psykhologyy mass. Per. s fr. Moskva : Tsentr psykhologyy y psykhoterapyi, 1998. 480 s.
11. Nitsse F. Po toi bik dobra i zla. Po toi bik dobra i zla. Henealohiia morali / per. z nim A. Onyshko. Lviv: Litopys, 2002. S. 7–184.
12. Sabadukha V. O. Metafyzika suspilnogo ta osobystisnogo buttia. Ivano-Frankivsk : IFNTUNH, 2019. 647 s.
13. Sabadukha V. O. Natsionalnyi interes ta derzhavna ideolohiia yak umovy konstytuiuvannia ukrainskoi natsii. Aktualni problemy filosofii ta sotsiolohii. 2021. Vyp. 30. S. 60–66.
14. Sorokyn P. A. Chelovek. Tsyvlyzatsyia. Obshchestvo: per. s anhl. / obshch. red., sost. y predysl. A. Yu. Sohomonov. Moskva: Polytyzdat, 1992. 543 s.

15. Tabachkovskiy V. H. Polisutnisne homo: filosofsko-mystetska dumka v poshukakh «neevklidovoi refleksyvnosti». Kyiv: Parapan, 2005. 432 s.
16. Try dorohy: Besidy Blazhennishoho Liubomyra Huzara z zhurnalistamy / Upor. K. Shchotkina. Lviv: Drukarski kunshty, 2013. 120 s.
17. Fromm Э. Anatomya chelovecheskoi destruktyvnosti. Moskva: LST-LTD, 1998. 672 s.
18. Fromm E. Maty chy buty? : per. z anhl. Kyiv : Ukr. pysm., 2010. 222 s.

Стаття надійшла до редакції: 15.11.2021